

Farkas Gyöngyi

„Nekünk nem tetszik ez a rendszer. Tenni kéne valamit.” Röpcédulázó fiatalok 1968 nyarán

A Csehszlovákia elleni intervenció után néhány nappal közel ezer „ellenséges” röpcédulát gyűjtött be a Budapesti Rendőr-főkapitányság (BRFK) a Budai Vár területéről, a Margitszigetről, a Mártírok útja (ma Margit körút) és a Keleti pályaudvar környékéről. A röpcédulákon négyféle szöveg állt:

„Ki az oroszokkal
Harcolj!”

„Ki az oroszokkal
Harcolj a Sz. ellen”

„Le a kommunizmussal
CCCP hagyja el Magyarországot”

„Emberek ébredjetek
Le a kommunizmussal
CCCP hagyja el Magyarországot”

A röplapszórás gyanúsítottjaiként a 18 éves K. Kornél¹ és baráti köre került a BRFK Politikai Osztályának látókörébe.² Kihallgatásuk október közepén kezdődött és egy hónap múlva három fiatal ellen vádemeléssel zárult.³ Tanulmányom a nyomozás során keletkezett iratok alapján azt kísérel meg bemutatni, hogy mi ösztönözhetette a röpcédulázó fiatalokat a veszélyes akcióra, milyen tapasztalatok, eszmék és képzetek hatására szánták rá magukat a hatalommal való szembeszegülésre, és a tiltakozásnak miért ezt a formáját választották. Forrásaim, a nyomozati anyagok annak vizsgálatára is lehetőséget adnak, hogy védekezésük során milyen taktikát követtek a fiatalok, továbbá hogy környezetük (iskoláik, munkahelyük) hogyan reagált a történetekre.

A szereplők

Az ügy szereplői Budapest II. kerületében, Máriaremetén élő 15 és 18 év közötti fiatalok voltak, akiket a lakóhely azonossága és a feltehetően közös általános iskolai évek formáltak baráti társasággá. K. Kornél – akit társai csak „Dugó”-nak hívtak – volt a legidősebb köztük, nyáron töltötte be a 18. életévét. Testvére, K. Győző, becenevén „Viki”, két évvel volt fiatalabb nála. A „Bütyök” névre hallgató U. Mihály, a „Maszat”-nak becézett W. Márton és az „Izidor”-nak hívott M. Tamás, valamint V. Jenő (akinek beceneve nem szerepelt a vizsgálati iratokban) 15 évesek voltak. Bár a helyi általános iskola elvégzése után különböző helyeken tanultak tovább vagy kezdtek el dolgozni, továbbra is számos közös tevékenység kötötte össze őket. Rendszeresen összejártak beszélgetni a máriaremetei Kisboldogasszony-templom előtti téren („a félkörnél”⁴) és együtt fociztak a Templom-kertben. M. Tamáséhoz pingpongozni, V. Jenőék műhelyébe barkácsolni, a Hidegkúti úti Kultúra Filmszínházba⁵ pedig moziba jártak.

Többé-kevésbé hasonló társadalmi helyzetű családokban éltek. Szüleik jellemzően szakmunkások voltak, és gyermekeiknek is hasonló pályát szántak. A hat fiatal közül négy szakmunkásnak tanult, egy gimnáziumba járt, egy pedig az általános iskola elvégzése után rögtön munkába állt. K. Kornél, a történet főszereplője nyomdai gépmesternek tanult, de a második év végén otthagyta az iskolát, és a Pénzjegynyomdába ment el segédmunkásnak. Öccse, K. Győző kereskedő-, V. Jenő festő és mázoló-, M. Tamás pedig műszerész tanuló volt. U. Mihály nem tanult tovább, hanem a Lóspart Vállalatnál⁶ helyezkedett el, mint lovász. Az egyedüli gimnazista, W. Márton a Szilágyi Erzsébet Gimnáziumba járt.

A családok szociális helyzetére lakáskörülményeikből és jövedelmi viszonyaikból tudunk következtetni. A BRFK Fiatalkorú és Gyermekevédelmi Osztálya által a gyanúsítottokról készített környezettanulmányok, ha nem is minden esetben, de erre vonatkozóan is tartalmaztak adatokat. K. Kornélék nagyon szűkösen laktak. Szobakonyhas bérlakásban élt a hatfős család, a szülők és négy gyerek, Kornélon és Győzön kívül a 22 éves József és a 20 éves Edit. A környezettanulmány szerint a két kisebb (16 és 18 éves) gyerek egy ágyban aludt. A családból öten dolgoztak. Az apa forgalomirányító volt az 1. sz. AKÖV-nél,⁷ 2000 forintos havi jövedelemmel. A Pénzjegynyomdában berakó munkakörben dolgozó anya keresete 1500 forint volt. A két nagyobb gyerek

fizetéséről nincsenek adataink. Annyit tudunk csupán, hogy József nyolc általánossal raktárosként dolgozott, Edit pedig gimnáziumi érettségivel az Magyar Acélárugyárban⁸ volt adminisztrátor.⁹ Kornél fizetése kezdetben 1100–1300, majd 1500–1600 forint volt, szüleinek ebből 500 forintot kellett odaadnia, a többivel ő gazdálkodhatott.¹⁰

A legrosszabb körülmények között U. Mihályék laktak. Ők szintén hatan éltek egy rossz állapotban lévő szoba-konyhás házban, amelyben három ágy volt. Az egyik fiú a konyhában aludt. Apjuk tíz éve meghalt, anyjuk nem dolgozott, a család a fiúk fizetéséből élt. Egyik sem tanult tovább, az általános iskola elvégzése után munkába álltak. Valószínűleg a legkisebb fiúra, a negyedik osztályos Lászlóra is ez a sors várt. A két legidősebb fiú, Miklós és János lakatossegéd volt a Zamat Keksz- és Ostyagyárban, ketten 3000 forintot kerestek. Mátyás már a hetedik osztály után elment dolgozni a MOM-ba. Fizetése 1200 forint volt.¹¹ Mihály egy éve dolgozott a Lóspart Vállalatnál, havi 1150 forintért.¹²

V. Jenőék szintén apa nélkül éltek. A 12 éve özvegy anya közértben dolgozott, fizetését egy külkereskedelmi vállalatnál – valószínűleg középfokú végzettséggel – számlázóként foglalkoztatott nővér keresete egészítette ki. Ők is szoba-konyhás lakásban laktak a nagymama házában. V. Jenő ipari tanulóként ösztöndíjat¹³ kapott, amely a környezettanulmány szerint szintén a közös bevételt gyarapította, hetente tíz forintot azonban megtarthatott. Valószínűleg ebből fedezte cigarettaszükségletét,¹⁴ a környezettanulmány szerint ugyanis dohányzott.¹⁵ M. Tamásék két szoba összkomfortos saját házban éltek. A családban négyen kerestek, az apa Solymáron, a Pest Megyei Műanyagipari Vállalatnál volt gyalus, az anyja a Lipóttmezei Elmegyógyintézetben adminisztrátor. 21 éves nővére közgazdasági technikumban érettségizett és a Sportszer Nagykereskedelmi Vállalatnál dolgozott, 20 éves bátyja optikus volt.¹⁶

A gimnáziumban tanuló W. Márton a legkisebb volt a család nyolc gyermeke közül. Az öt legidősebb (23 és 28 év közötti) gyerek már önálló egzisztenciát teremtett (műszaki rajzoló, gépkocsivezető, óvónő, gépíró és adminisztrátor) és külön élt. A három- (vagy egy másik feljegyzés szerint négy-) szobás családi házban azonban Mártonon kívül még így is heten laktak. Az anyja, két tízéves állami gondozott gyerek, valamint olajtechnikus bátyja feleségével és gyermekével. Mártonnak saját szobája volt. Az apa, 1953 óta bőrhulladék-feldolgozó kisiparos, külön élt a családtól. Havi jövedelme az iskola tájékoztatása és W. Márton vallomása¹⁷ szerint átlag 2200 forint volt. A környezettanulmány szerint azonban 5000 forintot adott havonta a családnak.¹⁸

A nyomozati iratokban még egy fiatal szerepel, aki azonban nem tartozott a máriaremetei társasághoz. B. Tamás („Kokó”) K. Kornél munkatársa volt a Pénzjegynyomdában. Bár ő nem vett részt a röplapok szórásában, a nyomozók az „ellenséges cselekmény” egyik kitervelőjének tekintették. B. Tamás hat általános iskolai osztály elvégzése után¹⁹ helyezkedett el segédmunkásként a Pénzjegynyomdában. Szociális-kulturális háttére némileg más volt, mint a máriaremetei fiataloké. Bár szüleiivel együtt szintén egy szoba-konyhás lakásban éltek, de Bel-Budán, egy emeletes villa földszintjén. Igaz, hogy anyja gép- és gyorsíróként dolgozott a Vetőmagkutató Intézetben 1500 forintos fizetésért, apja azonban gebines²⁰ üzletvezető volt a Dél-Budai Vendéglátóipari Vállalat „Árnyas” nevű vendéglátóipari egységében. Valódi jövedelme valószínűleg jóval magasabb lehetett 1300 forintos alapfizetésénél.²¹

Eszmék és képzetek

A nyomozati iratokból valószínűsíthető történet szerint a röplapszórás ötlete K. Kornéltól származott. A budapestiek az uralmon lévők elleni fellépésre, a hatalmi viszonyok megváltoztatására buzdító akcióra elsősorban a saját sorsával való elégedetlenség ösztönözhetette az 1968 nyarán éppen nagykorúvá váló fiatalembert. Segédmunkásként nem sok reménye lehetett, hogy kitörjön szegényes életkörülményei közül. A félbehagyott ipari iskola²² pedig azt jelezhetette, hogy még a szakmunkássá válás sem szerepelt ambíciói között (legalábbis életének általunk belátható szakaszában). Nem mintha az apa példája, aki vasúti szállítómunkásból „különböző iskolák elvégzése után”²³ forgalomirányító lett az AKÖV-nél, nagyon inspiráló lett volna számára. A hatfős család továbbra is a szoba-konyhás bérlakásban élt, melynek naponta megtapasztalt szűkösége folyamatosan megerősítette őt abban, hogy apja előrejutása a foglalkozási hierarchiában mily kevésbé hasznosult, a család boldogulásához milyen kis mértékben járult hozzá.

Kilátástalannak tűnő helyzetéért Kornél az országban uralkodó politikai viszonyokat (a kommunista uralmat és a szovjet függést) tette felelőssé, és sorsának jobbrafordulását ezek megváltozásától remélte. Nézeteit a Pénzjegynyomdában dolgozó néhány munkatársa is osztotta. Ahogy egyikük, a később a röpcédulázás felbujtójaként és disszidálási tervei miatt őrizetbe vett, majd elítélt B. Tamás vallomásában elmondta, egyetértettek abban, hogy „*nekünk nem tetszik ez a rendszer. Tenni kéne valamit. [...] A munkahelyemen rendszeresen beszélgettünk politikai kérdésekről, többek között a vietnámi háborúról, majd a csehszlovákiai*

*eseményekről. Beszélgettünk arról is, hogy az oroszok elveszik tőlünk az uránt is és gépeket (kevés gépet) kapunk helyette. Többször beszélgettünk arról, hogy keveset keresünk, általában drágaság van, rossz az iparcikkek minősége, a jó árut kiviszik külföldre [...] Hanyagolják a gépek cseréjét, csak akkor cserélnek ki gépeket, amikor már balesetet okoznak. Rosszak a munkakörülmények.*²⁴

B. Tamás K. Kornélnál kedvezőbb körülmények között élt, a gebines éttermet működtető apa jóvoltából valószínűleg az átlagosnál magasabb életszínvonalon. A róla szóló környezet tanulmány²⁵ szerint azonban a 17 éves fiatalember igényei nagyobbak voltak, mint lehetőségei. Szeretett jól öltözködni és sokat szórakozni.²⁶ Bár teljes keresetét megtarthatta, a havi 1400 forint²⁷ nem fedezte kiadásait, és a szülők is igyekeztek határt szabni fiuk költségeinek. A magyarországi viszonyokkal való elégedetlensége és a nyugati életlehetőségek utáni vágyódása, valamint disszidálási tervei főleg ilyen jellegű sérelmekből származhattak. Kihallgatása során a következőket mondta ezzel kapcsolatban: „[N]em éltem itthon rosszul, mert amit kerestem, magamra költöttem, nem követelték a szüleim, hogy hazaadjam a fizetésem. Ennek ellenére még jobban szerettem volna élni. Elképzelttem, hogy Ausztráliában [ott élő ismerősei „azt írják, hogy jól élnek”²⁸] legalább egy használt kocsit tudtam volna venni magamnak, meg vissza tudtam volna fizetni szüleimnek a ruha árát, amit csináltattak. Ezt ugyanis megígérttem nekik.”²⁹ Az autó, az akkori fiatalok számára az egyik legelérhetetlenebb, viszont az egyik legáhitottabb használati/élvezeti cikk,³⁰ hasonló kontextusban, a jobb élet jelképeként jelenik meg Kornél vallomásaiban is: „Akárhogy osztottam be a fizetésemet, soha nem volt elég. Rendszeresen jártam moziba, ahol láttam, hogy nyugaton a fiataloknak gépkocsijuk van, egyszóval nekem az volt a véleményem, hogy nyugaton jobban élnek a fiatalok.”³¹

A vizsgálati fogság idején B. Tamás mellé helyezett fogdaügynök jelentéséből is a fentiekhez hasonló kép bontakozik ki a fiú gondolkodásáról: „Elmondja, hogy [...] ebben a rendszerben nincs megfelelő megélhetés a dolgozó ember számára. Elmondja, hogy a dolgozó fiatalok és felnőttek dolgoznak addig, amíg bírnak, míg teljesen ki nem borulnak. És helyébe mit kapnak, azt alig lehet kimondani, olyan kevés pénzt. Egy normál embert vegyünk alapul, akinek egy hónapban legalább egyszer ki kell magát szórakozni. Ha az ember egyszer rendesen kiszórakozná magát, akkor legalább 400–500 forint elmegy, és ami megmarad a fizetésből, az édeskevés élelmiszerre és ruházati cikkekre, pláne hogy ha ilyen magasak az árak, mint itt Magyarországon.”³²

A Kornéllal szorosabb kapcsolatban álló pénzjegynyomdai munkatársak közül a szintén segédmunkásként dolgozó 17 éves L. Lajosra is felfigyeltek a nyomozók. Mivel őt tanúként, nem pedig gyanúsítottként hallgatták ki, kevés adatot tartalmaznak róla a nyomozati iratok. A Tápiószőlősről³³ bejáró fiú társadalmi helyzetéről csupán annyit tudunk, hogy apja valószínűleg vasúti pályáőr (bakter) volt, ugyanis Tápiószőlő 21. számú vasúti őrházát jelölte meg lakóhelyül.³⁴ Kornél szerint hozzá hasonlóan vélekedett a magyarországi állapotokról és a rendszer megváltoztatásának szükségességéről.

A máriaremetei társaság K. Kornélnál fiatalabb, többnyire 15 éves tagjainak közügyekről és közállapotokról vallott nézeteire valószínűleg az idősebb barátok voltak erős hatással. A Templom téren rendszeresen összejáró fiatalok nemcsak magánéleti dolgokról, hanem „politikáról” is beszélgettek. Kornél vallomása szerint ezeknek a beszélgetéseknek ő volt az elindítója, és általában a Szabad Európa Rádióban hallottakat osztotta meg társaival. Az „ellenséges” adót 1968 elejétől hallgatta rendszeresen, ekkor vásárolt ugyanis a család új rádiót, ami jobb vételt tett lehetővé.³⁵ Elsősorban a zenei műsorok miatt kapcsolta be, de a hírek sem kerültek el a figyelmét. „A Szabad Európa Rádióban hallottakat megbeszéltem Máriaremetén a társaságomhoz tartozó barátaimmal. Így lassan kialakult, hogy rendszeresen beszélgettünk politikai kérdésekről. Ennek, elismerem, én voltam rendszerint a kezdeményezője.”³⁶

A társasághoz egy idő után B. Tamás is csatlakozott, és a baráti kör gyanúsítottként kihallgatott tagjai szerint azonnal e beszélgetések fő hangadója lett. Vallomásaik hitelét azonban némileg rontja az a körülmény, hogy Tamás nem szívesen látott vendég volt Máriaremetén. A társaság régi tagjai idegennek, betolakodónak tekintették – „nagyképűsködött, fölényes volt”³⁷ –, nem véletlen, hogy kihagyták őt a röplapszórásból is. Indokolt tehát a feltételezés, hogy a kihallgatási szituációban – amelyben a fiúk viselkedését a védekezés, önmaguk és barátaik védelmezése határozta meg – a nem szívlelt B. Tamást tették meg bűnbaknak, eltulozva rájuk gyakorolt befolyását és az akció kitervelésében játszott szerepét. W. Márton vallomásából is kiténik ez a szándék: B. Tamás „vitt bele minket a politizálásba, amivel ugyan foglalkoztunk néha korábban is, de nem rendszerellenesen. B. Tamás mindent kifogásolt, ami Magyarországon történt, és a fennálló társadalmi rendszert. Beszélt nekünk arról is, hogy fegyvert kell szerezni és forradalmat szervezni az államhatalom megdöntésére.”³⁸ Márton szerint K. Kornél, a jó barát is az ő befolyása alatt állt.

Ugyan a 15 éves fiatalok nézeteit jelentősen befolyásolhatta a néhány évvel idősebb kortársak véleménye, a magyarországi viszonyokról eléjük tárt „láttelepet” saját tapasztalataik is igazolni látszottak. Szinte valamennyien

K. Kornélhoz hasonlóan szűkös körülmények között éltek, és személyes kilátásaik sem voltak sokkal jobbak. Kamasz-vágyaik, amelyek tele voltak a mozivásznon megjelenő nyugati életforma iránti sóvárgással, messze túlnyúltak valódi lehetőségeiken.

1968 tavaszának jelentős nemzetközi történései, a csehszlovákiai demokratizálási folyamat,³⁹ valamint a nyugati diáktüntetések⁴⁰ nagy hatással voltak az elégedetlen fiatalokra. A „prágai tavasz” eseményeiből arra következtethetünk, hogy a változásban való reménykedés a szocialista tömb többi országában sem hiú ábránd többé. „[F]elmerült közöttünk, hogy Csehszlovákiából ide is átszivároghat a forradalom, s itt is lesz valami”⁴¹ – idézte fel a baráti társaság erről vallott nézeteit kihallgatása során V. Jenő. Az európai nagyvárosok lázadó fiataljainak példája pedig arra ösztönözte őket, hogy ők is tegyenek valamit a változás érdekében: mozgósítsák, szólítsák „harcba” a magyar lakosságot. A mintakövetés szándékára és a fiúk tettvagyára utal J. Lajos vallomása, aki szerint munkahelyi beszélgetéseik során Kornél azt panasolta neki, hogy „a külföldi országokban mindenütt tüntetések vannak, csak mi, magyarok nem mozdulunk. Olyan példálózásokba kezdett, hogy előfordulhat, hogy hamarosan egy 1956-hoz hasonló forradalom lesz, vagy esetleg háború. Ők meg a barátaik, valamint a nagy hajjú hippik készülnek valamire.”⁴²

K. Kornél több megnyilvánulása is arra enged következtetni, hogy úgy gondolta, a magyar lakosság széles tömegei részt vennének egy rendszerellenes megmozdulásban. A nyomozás kezdeti szakaszában ráállított „Kitty” ügynöknek például arról beszélt, hogy a rendszernek „az országon belül nagyszámú ellensége van, mert a parasztoktól elvették a földet, mástól az üzemet, a lakóházát stb. Véleménye szerint egy fegyveres felkelés esetén a parasztság egy emberként csatlakozna.”⁴³ A vizsgálati fogsága idején mellé helyezett fogdaügynök pedig arról számolt be, hogy Kornél „nagyszámú vidéki fiatallal is tartott fenn kapcsolatot, és véleménye szerint sokan csodálkoznának, ha tudnák, hogy e vidéki fiatalok közül hány százan álltak és állnak készenlétben, hogy akár fegyveres akciókkal döntsék meg a fennálló rendszert.”⁴⁴ A harcra buzdító röpcédulák készítése a lakosság felrázása mellett ezeknek a felételezett rejtőzködő csoportoknak a bátorítását is célozta. B. Tamás a következő módon fogalmazta meg a társadalom aktivizálásával kapcsolatos gondolatait: „Nekem az volt az elképzelésem, hogy ha mi elkezdünk röpcédulákat szórni, akkor mások is szórnak, így kialakul egy 1956-hoz hasonló helyzet.”⁴⁵

Az 1956-os forradalom mint pozitív példa szerepelt a fiatalokat röpcédulázásra sarkalló eszmék között. Láthatóan nem volt rájuk hatással a 12 évvel korábbi eseményt „forradalomból” „ellenforradalommmá” átnevező és átértékelő kádári propaganda, és nem rejtette el előlük a köz- és magánszférára egyaránt jellemző tabusítás sem.⁴⁶ K. Kornél elmondása – a kihallgatótiszt kérdésére adott válasza – szerint főleg hallomásból tudott ’56 történéseiről. Forrásként lakóhelye környékén élő személyeket nevezett meg, akik nemcsak szemtanúi, hanem résztvevői (és kárvallottjai) is voltak az eseményeknek: „Kérdésre elmondom, hogy én az ellenforradalom idején még nagyon fiatal voltam, de részben olvastam, részben többektől hallottam, hogy mi történt akkor. Az ellenforradalmi eseményekről 2-3 évvel ezelőtt beszélt nekem Forró Tibor máriaremetei lakos, aki az ellenforradalom alatt fegyveresen harcolt, és ezért 11 évre volt elítélve. Ugyancsak beszélt velem az ellenforradalomról Varga Antal budaligeti lakos. Elmondása szerint ő is részt vett az ellenforradalomban és ezért egy vagy két évre volt elítélve. Kijelentem, hogy ezek a személyek nekem nem mondták, hogy akár röpcédulát, vagy bármilyen ellenséges cselekményt kövessék el, sőt, ők maguk kijelentették, hogy még egyszer nem vennének részt hasonlóan, nekik elégük volt belőle.”⁴⁷ (A kihallgatási jegyzőkönyvekben az 1956-os események megnevezésére többször is az „ellenforradalom” kifejezés szerepel. A hivatalos értékelést tükröző, elítélő szóhasználat – a hatalom nyelvének átvétele – a kihallgatott fiataloknak tulajdonított szövegekben valószínűleg védekezési stratégiájuk része volt. A kihallgató tisztnek által feltett kérdések megfogalmazása iránymutató volt az ideológiailag „helyes” szavak kiválasztásában. Nem zárható ki azonban az sem, hogy a kihallgatási jegyzőkönyv készítője javította ki a „helytelen” szóhasználatot.)

Kornél vallomásából az derült ki számomra, hogy a lakókörnyezetében nem volt ismeretlen egyes emberek ’56-os múltja. Egy évtizednyi távolságból a helyiek még jól emlékezhetnek az októberi napok szereplőire. Úgy tűnik, az érintettek sem rejtették el forradalom alatti tevékenységüket. Az is valószínű, hogy nem szégyenkezve beszéltek róla, hanem bátor hazafinak, az igaz ügyet fegyverrel szolgáló hősnek igyekeztek mutatkozni az érdeklődő kamasz előtt. A közügyekhez való *harcos* hozzáállásuk megváltozása – még egyszer nem vállalnék a hatalommal való szembeszegülés kockázatát – pedig vélhetően nem az őszinte megbánás, hanem a józan mérlegelés eredménye volt, és „böles tanácsként” adhatták a „forrófejű” ifjúnak. Bár az adott viszonyok között hitelesnek tűnik az „ellenforradalmi” múltja miatt bizonyára hátrányos helyzetbe került és az állambiztonsági szervek által is megfigyelt máriaremetei férfiak viselkedése. A korszak jellegzetes magatartása a közélettől a magánélet felé fordulás, valamint inkább az alkalmazkodás, mint a nyílt ellenállás volt.⁴⁸ Nem zárható ki természetesen az sem, hogy Kornél csupán védelmezni akarta őket a ’68 őszen „aktivizálódó

ellenforradalmárokra” vadászó nyomozók előtt. Kihallgatása során hangsúlyozta, hogy senki sem befolyásolta őt: a röpcédulák készítését „*saját fejem után határoztam el*”.⁴⁹

Az 1956-os forradalom más vonatkozásban is megjelent a nyomozás során keletkezett szövegekben. A röpcédulákra kerülő feliratok tervezgetése során B. Tamás azt javasolta, hogy szerepeljen közte a „Gyászold 1956-ot!” mondat is.⁵⁰ Kornélnak nem tetszett az ötlet. Talán azért, mivel úgy gondolta, hogy aktív cselekvésre felszólító szövegekkel kell mozgósítani az embereket, olyanokkal, amelyek végül – Kornél vallomása szerint az ő egyedüli döntéseként – rákerültek a röpcédulákra: „harcolj”, „ki” vele, „le” vele, „ébredjetek”, „hagyja el”. A passzív „gyászolj” ígét nem tartotta elég serkentőnek és a mobilizálás célját is kijelölőnek. B. Tamás szövegválasztása viszont azt mutatja, hogy szerinte '56 emlékének ébren tartása vagy felélesztése is mozgósító erejű lehet. A forradalom évfordulójától is azt várta, hogy az emlékezés aktivizálja majd a lakosságot. 1968. október 23-án (ekkor még szabadlábban volt, csak 25-én került előzetes letartóztatásba⁵¹) egy fegyveres felkelés lehetséges kitéréséről beszélt barátainak. Ennek körülményeiről érdemes részletesebben is szólni, mivel rávilágítanak az akciót kitervelő és végrehajtó fiatalok egy további lényeges motivációjára, a kalandvágyra és az ennek háttérében álló erős fantáziálásra, „kamaszos” képzelőerőre.

1968. október 23-án B. Tamás azt közölte két barátjával, hogy este 9 órakor a Jászai Mari térre egy vajszerű Volkswagen fog érkezni, amelyben három másik barátja fegyvereket hoz. A fegyverek arra kellenek, hogy ha az évforduló napján kitorne valamilyen fegyveres felkelés, akkor nekik is legyen mivel harcolniuk. Ezek a filmbe illő és bizonyára tényleg a mozivászonról ellesett képsorok nem történtek meg persze a valóságban. Az autó a fegyverekkel nem érkezett meg a Jászai Mari térre. A kaland, a titkos akció ígéretével odacsábított barátok csak azt állapíthatták meg, hogy a környék a szokásosnál jóval néptelenebb, amit a rendőri készültségnek, illetve a lakosság ehhez alkalmazkodó magatartásának tulajdonítottak. B. Tamás később a nyomozóknak azt mondta, hogy csak azért találta ki a vajszerű Volkswagen történetét, mert kíváncsi volt, hogy barátai hogyan reagálnak a hírre. „*Csak linkeskedtem*” – mondta.⁵²

Az esettel kapcsolatban azt emelném ki, hogy a barátok, ha bizonyára kételkedtek is B. Tamás közlésében, nem tartották teljesen hihetetlennek a titkos fegyverszállításról szóló történetet (és talán az évforduló napjára időzített fegyveres felkelés lehetőségét sem), hiszen ott voltak a megadott időpontban a Jászai Mari téren. Fegyverek szerzésére irányuló kísérletek egyébként többször is megjelentek a nyomozati iratokban. A téma hangsúlyos szerepe persze elsősorban a nyomozók érdeklődésének irányát mutatja, akik feltehetően így próbálták meg az „egyszerű” röpcédulaszórásból nagyobb bűnügyet konstruálni. Ugyanakkor a különböző titkos helyeken elrejtett fegyverek utáni kutatás valóban része volt a fiatalok közös tevékenységének, amit inkább a kalandvágy, mintsem valamilyen gyakorlatias cél vezérelt. A vallomások szerint a máriaremetei baráti kör tagjai – állításuk szerint B. Tamás kezdeményezésére – a budai hegyekben számos barlangot átkutattak '56-os forradalmárok által elrejtett fegyvereket keresve. Szóba került a Magyar Honvédelmi Szövetség II. kerületi telephelye, sőt szovjet laktanyák is, mint olyan helyek, ahonnan szintén fegyverhez lehetne jutni.

A fegyverszerzés célját firtató nyomozói kérdésekre többféle válasz is született. Egyesek szerint a fegyverek az '56 mintájára elgondolt felkeléshez kellett volna. K. Kornél erről a következőket mondta kihallgatása során: „*Én egyébként utálok a lövöldözést, de úgy képzeltem, hogy ha másként nem megy, akkor fegyverrel is kényszeríteni lehetne a szovjeteket az ország elhagyására. Úgy gondoltam, mint 1956-ban volt, azzal a különbséggel, hogy addig nem hagyjuk abba a harcot, amíg nem teljesítik a mi akarataunkat.*”⁵³ Más vallomásokban a fegyverekre az ország elhagyásához volt szükség. A disszidálás elsősorban B. Tamás tervei között szerepelt, aki úgy gondolta, hogy fegyverrel könnyebb lenne az átjutás a határon. Állítása szerint ő a forradalom kitérésére is csupán azért várt, mert a zavaros helyzet megkönnyítheti a Nyugatra szökést. Egy másik alkalommal viszont azt állította, hogy a fegyvereket pénzzé akarta tenni. A mellé helyezett fogdaügynök jelentése szerint ő csak a fegyverszerzés miatt állt be a galeribe, de „*nem akart a fegyverrel véres terrort csinálni, őneki a fegyver csak azért kellett volna, hogy üzleteljen vele*”.⁵⁴

B. Tamás pragmatikus nézeteihez képest K. Kornél kijelentései inkább egy idealista, önmagát legszívesebben elhivatott forradalmárnak elképzelő fiatal gondolatait tükrözik. Vizsgálati fogsága idején például betörésért elítélt cellatársát „*kioktatta, helyesebben felhívta a figyelmét e cselekmény szégyenteljes voltára* – írta róla a fogdaügynök. – *Kifejtette, hogy lenézi azokat, akik ilyen köztörvényi, főképp vagyoni elleni bűncselekményt követtek el. Magyarázta, hogy a mai fiataloktól nem ezt várják. Nem tagadta, hogy korábban ő is követett el lopásokat, ezeket azonban ma már szégyelli. Jelen bűncselekményére büszke, úgy érti, hogy nincs emiatt szégyellnivalója.*”⁵⁵

A forradalmár-imáznak a „titkos szervezkedés” is része volt. A nyomozati iratok arra utalnak, hogy Kornél környezetében érdemnek számított, ha valaki a fennálló viszonyokkal elégedetlen fiatalok többé-kevésbé zárt

társaságához tartozott, azaz valamely „szervezet”, „banda”, „csoport” tagja volt. A „galéri” megnevezés is szerepelt a szövegekben, de a kifejezés elitélő tartalma miatt – a hatalom nyelvében lényegében a „bűnbanda” szinonimája volt⁵⁶ – elsősorban a nyomozók használták. B. Tamás azzal akart magának tekintélyt kivívni a máriaremetei társaság előtt, hogy állítása szerint a felszámolt Moszkva téri „Kalef”⁵⁷ tagja volt, neki azonban sikerült megúsznia a letartóztatást.⁵⁸ A csoport fegyverraktáráról is beszélt a fiúknak, amit a lebukás után „*vízzel elárasztottak és földdel betemettek*”.⁵⁹ Állításának hitelét azonban jelentősen rontotta, hogy nem tudta megmutatni a többieknek a raktár helyét. A másik pénzjegynyomdai munkatárs, J. Lajos szintén azt bizonygatta, hogy lakóhelyén, Sülysápon ő is tagja egy „szervezetnek”, amelynek fegyverei vannak. Kornélék ebben is kételkedtek, mivel nem volt hajlandó velük összeismertetni őket.⁶⁰

Kornél barátnőjének, K. Erzsébetnek a vallomása szintén azt bizonyítja, hogy a „bandatagság” milyen fontos értékmérő volt Kornél szemében. Erzsébet állítólag kizárólag azért mondta magát bandatagnak egy „Volán” nevű csoportban, hogy felkeltse maga iránt a fiú érdeklődését: „*Emlékezetem szerint 1968 márciusában vagy áprilisában lehetett, amikor K. Kornél beszélgetés közben arról beszélt nekem, hogy ő korábban Máriaremetén egy bandának volt a vezetője. Hogy én is ehhez hasonlóval tudjak dicsekedni, én azt hazudtam Kornélnak, hogy én meg most vagyok tagja egy bandának. Illetve a banda egyik vezetője vagyok. Mivel ez a téma meglátásom szerint érdekelte Kornélt, ezért ez többször is szóba került, amikor is a következőket mondtam el a képzeletbeli bandáról: Heten vagyunk vezetők, kb. 1-200 taggal rendelkezünk. A tagok nem ismerhetik egymást, csak összekötők vannak a vezetők és egyes csoportok között. Közelebbről csak a vezetők ismerhetik egymást. Azt is elmondtam, hogy adóvevő készülékkel rendelkezünk, a SZER rádióval adó és vételi kapcsolatunk van, továbbá, hogy fegyverekkel is rendelkezünk. Kornél többször kért arra, hogy hozzam össze őt az általam megnevezett csoport vezetőjével. A képzeletbeli csoport vezetői közül én egy Volán és Gáz becenevű személyt említettem meg, mint olyan személyeket, akik vezetők, és akiket majd bemutatok Kornélnak. Mivel Kornél egyre jobban sürgette a találkozást, azért, hogy az általam elmondottakat, a nem létező bandát valóban tudjam bizonyítani, ezért két volt iskolatársamat, – akiknek csak a gúnynevére emlékszem Basa és Zebra – megkértem arra, hogy úgy mutakozzanak be Kornélnak, mint a Volán csoport tagjai. A találkozót létre is hoztam a fent említett két személy és Kornél között, amikor csak pár percet voltunk együtt. Kornél a későbbiek során többször kérte, hogy hozzam össze őt Volánékkal. Én különböző kifogásokkal éltem, és így többet nem jött létre találkozás. Arra is hivatkoztam, hogy már azért sem lehet tagja a Volán csoportnak, mert a csoport tagjai között szerelmi viszony nem állhat fenn. Ilyen beszélgetések közben jegyezte meg Kornél azt, hogy ha már nem lehet annak a csoportnak a tagja, amelynek én tagja vagyok, úgy ő fog alakítani egy külön csoportot.*”⁶¹

A történet

Nem a röplapszórás volt az egyedüli mód, amellyel a máriaremetei fiatalok aktivizálni akarták a magyar lakosságot, bízva abban, hogy a csehszlovákiai demokratizálódási folyamat Magyarországon is változásokat indíthat el. Először házilag készített adóvevő készülék segítségével szándékozták felrázni az embereket. A vallomások szerint Kornél ötlete volt, hogy az eredetileg egymás közti kapcsolattartásra készített adóvevőt „forradalmi” célokra is felhasználhatnák. A baráti társasághoz tartozó F. Péter, 15 éves elektrolakatos ipari tanulórt kérték meg – akiről köztudott volt, hogy „szeret fabrikálni”⁶² –, hogy állítson össze egy olyan készüléket, amellyel „*felhívást is tudnánk intézni a fiatalokhoz, s a néphez, hogy változtassák meg a rendszert*”.⁶³ Az éter hullámain keresztül történő mozgósítást a következő módon képzelte el Kornél: „*...rá kéne állni a Kossuth vagy a Petőfi Rádió hullámhosszára és esetleg ott bmondani [...] »Kitört a forradalom!«*”⁶⁴ Végül elvetették az ötletet az adóvevő készülék elkészítésének magas költségei, az akció veszélyessége (F. Péter: „*le lehet rajta bukni könnyen*”⁶⁵), valamint a megvalósíthatóságával kapcsolatos kételyek miatt (M. Tamás: „*Nekem az volt a véleményem, hogy ezek az adók nagy frekvencián dolgoznak, és ezért nem tudjuk megvalósítani*”⁶⁶). Ezután került előtérbe az olcsóbban kivitelezhető és biztonságosabbnak gondolt röpcédula-készítés terve.

Az ötlet eredetét firtató nyomozói kérdésre K. Győző a hatalom ideológiáját közvetítő hivatalos tömegtájékoztatót nevezte meg: „*A televízióban láttuk a »Kék fény« adásán belül, hogy ott egyes személyek röpcédulát készítettek, ugyanott hallottuk, hogy a Szabad Európa Rádióknak írtak leveleket. Röpcédulázásról az újságban is olvastunk.*”⁶⁷ A 15 éves Győző jó érzékkel tért ki a kihallgató tiszt faggatózása elől (Ki volt az ötletadó? Kitől hallott röpcédula-készítésről?), és hártotta át ügyesen a felelősséget a hatalom kommunikációjára, amely – Győző beállításában – az elrettentés helyett éppen a „bűn” elkövetésére sarkallta a fiatalokat.

A rendszerellenes megmozdulásokról nyilván nem a hatalom közvetítésével értesültek elsősorban az emberek. B. Tamás vallomásában találunk utalást arra, hogy a máriaremetei fiatalok számára is inkább az információáramlás egyéb – a hatalom által legfeljebb titkos ügynökei révén ellenőrizhető –, „civil” csatornáin terjedő híresztelések lehettek az iránymutatók. Tamásnak „hallomásból” tudomása volt ugyanis egy néhány évvel korábbi

röplapszórásról. Nemcsak a tényről, hanem a röplapok tartalmáról is tudott, és ugyanazokat a feliratokat („Gyászold 1956-ot!” „Szovjetek, menjetek haza!”⁶⁸) javasolta a Kornél által tervezett röplapokra is. A röplapok terjesztésével kapcsolatos ötleteit szintén korábbi példákban meríthette. Egyik javaslata szerint a röpcédulákat egyszerűen „*rá kell helyezni az autóbusz sárhányójára, és a busz menet közben szétszórja*” azokat.⁶⁹ A páros szórás gondolata is tőle származott: „*Kokónak az volt a véleménye – mondta kihallgatása során K. Győző –, hogy a röpcédulák szórásához párokat kell összeállítani, erre a célra lányokat kell felhasználni. Szerinte úgy nem feltűnő, ha egy fiú és egy lány sétál, és közben elszórják a röpcédulát.*”⁷⁰ Győző ezzel nem értett egyet. Szerinte lányokat nem lett volna ajánlatos beavatni, mivel „*a szájuk hamar eljár és nagyon kíváncsiak*”.⁷¹

A biztonsági szempontokat a röplapkészítés technikájának megválasztásakor is alaposan megvitatta a társaság. Tudták, hogy ujjlenyomataik és kézírásuk alapján könnyen azonosíthatók lennének, ezért döntöttek a guminyomda használata mellett. Az is felmerült, hogy újságokból kivágott betűkből állítják össze a cédulákat felkerülő szöveget, de lemondtak erről is, valószínűleg azért, mivel ezzel a módszerrel nem tudtak volna nagyobb mennyiségű röplapot előállítani. A játék guminyomdát K. Kornél és M. Tamás vásárolta meg júliusban a Múzeum körút és a Rákóczi út sarkán lévő játékboltban, 36 forintért. A két fiú, valamint W. Márton adta össze rá a pénzt.

Bár a rendőrségi vizsgálat során K. Kornél a röplapszórás ötletét és a röpcédulák elkészítését is teljesen magára vállalta, a megvalósításban testvére, Győző, valamint V. Jenő is segítségére lehetett.⁷² Kornélék lakásán túl Jenőék műhelye volt a cédulák előállításának másik helyszíne. Kornél vallomása szerint augusztus első felében 2500 darab, körülbelül 5x10 cm nagyságú röpcédulát készített kockás és vonalas iskolai füzetek lapjaiból, valamint írógéppapírokból. Utóbbit nővére, Edit vitte haza munkahelyéről, a Magyar Acélárugyárból, ahol adminisztrátorként dolgozott. A felhasznált írógéppapír vezette végül nyomra a rendőrséget. A fiúk figyelmét ugyanis, bármennyire is elővigyázatosak voltak, elkerülte, hogy Edit neve átnyomódott néhány papírra, amelyből a nyomozók azonosítani tudták személyét. (Állítólag a K. Edit nevű budapesti nagyvállalatoknál dolgozó adminisztrátorok közül ő írta egyedül vezetéknevét cs helyett ts-sel.⁷³)

A röplapok már augusztus közepén elkészültek, szétszórásukra azonban csak augusztus 24-én került sor. Kornél vallomása szerint a halogatás fő oka az volt, hogy barátai közül többen is vonakodtak részt venni a veszélyesnek tűnő akcióban. A lebukástól és a felelősségre vonástól való félelem valódi visszatartó erő lehetett, azonban a kihallgatási szituációban védekezni kényszerülő fiatalok nem erre, hanem ideológiai szempontokra hivatkoztak, amikor vonakodásuk okairól beszéltek. W. Márton például a következőképpen magyarázta, hogy a társaság néhány tagja miért nem állt azonnal Kornél terve mellé: „*A vita azért volt, mert a fiúk szülei ezzel a rendszerrel meg vannak elégedve, és néhányan, köztük én is, nem láttuk ekkor az okát az ellenséges tartalmú röpcédulák terjesztésének. Végén azonban a többség meggyőzte ezt a néhányat is, így engem is, illetve minket is belevittek.*”⁷⁴

A döntő lökést az akció végrehajtáshoz a Csehszlovákia elleni augusztus 21-i intervenció, illetve az agresszió miatti felháborodás adta.⁷⁵ Valószínűleg a beavatottak közül ezek után sem vállalta mindenkinek a részvételt. A 15 éves A. István ipari tanulóval tudjuk biztosan, hogy bár ő tudott a röpcédulákról, nem vett részt terjesztésükben.⁷⁶ Nem tudjuk azonban, hogy Kornél eredetileg hány emberre számított, ezért megbecsülni sem lehet a távolmaradók számát. B. Tamást azonban, aki pedig vállalta volna a kockázatot, és állítása szerint Kornél meg is ígérte neki, hogy beveszi a csapatba, végül mégsem vitték magukkal. Így a röpcédulák szórásában hatan vettek részt.

Augusztus 24-e szombati napra esett. Bizonyára nem volt véletlen, hogy az intervenciót követő első hétvégét – amikor még erős volt események hatása – és a heti pihenőnap előtti estét jelölték ki tervük megvalósítására. (A szombat akkor még munka- és tanítási nap volt.⁷⁷) A szórás terepeként pedig olyan helyszíneket választottak ki, ahol vasárnap sokan megfordulnak; a hétfégi kikapcsolódás és az utazás tereit; a Budai Várat, a Margitszigetet és a Keleti pályaudvar környékét. Röplapterjesztésre vállalkozó barátaiból Kornél két csapatot alakított. A „budai” csapatba önmaga mellé öccsét és M. Tamást osztotta be, míg a „kisebbség”⁷⁸, W. Márton, U. Mihály és V. Jenő a „pesti” csapatba kerültek. Utóbbiak kevesebb röpcédulát kaptak. U. Jenő vallomása szerint csak 150-et,⁷⁹ W. Márton szerint még annyit sem. Ő 80-ról számolt be a nyomozóknak. A Kornél vezette csapat Győző elmondása szerint 1000–1200 röpcédulát vitt magával.⁸⁰ A kiosztott röplapok számából arra következtethetünk, hogy Kornél nem egyszerre, hanem több menetben tervezte az cédulák szétszórását. W. Tamás vallomása is ezt erősíti meg: „*Többet nem vállaltunk röpcédula terjesztést – mondta a nyomozóknak –, mert nagyon idegtépőnek találtuk, amibe K. Kornél is kezdett belenyugodni.*”⁸¹ Augusztus 21-e után egyébként az is felmerült, hogy további röplapokat kellene készíteni az új helyzethez aktualizált szöveggel – „*Vissza a magyar katonákkal Csehszlovákiából!*”⁸² –, de erre nem került sor.

A Keleti pályaudvaron és környékén tevékenykedő csoport az induló vonatok WC-iben, valamint a pályaudvar és az 1968-ban még a Keleti mellől induló gödöllői HÉV⁸³ megállójának illemhelyein helyezte el a röplapokat, de került belőlük a Thököly úti lakóházak kapualjába is.⁸⁴ A vasútállomások, szórakozóhelyek mellékhelyiségei, a közterületen elhelyezett illemhelyek a röpcédulák és a falfirkák jellegzetes megjelenési helyei voltak. A nyilvános, de mégis zárt tér zavartalan körülményeket teremtett az „izgató” szövegek és feliratok gyártóinak és „fogyasztóinak” egyaránt.

Kornélék csoportja a Várban, a Margitszigeten, a Széna téren, a Mártírok útján, valamint a Rómer Flóris utcában és a II. kerületi tanács épülete előtt, a Mechwart téren szórta szét a cédulákat. A Várban a Vársétány (ma Tóth Árpád sétány) párkányára helyezték, a Margitszigeten padokra és bokrokra rakták, a Mártírok útján postaládákba dobták be. Sötétedés után kezdtek el és éjfél körül értek vissza Máriaremetére. A másik csoport már korábban hazatért, ezért nem találtak a Templom téren, ahogy azt eredetileg eltervezték.⁸⁵ A tapasztalataikról másnap számoltak be egymásnak. Kornél pár nap múlva visszatért a szórás helyszíneire, hogy ellenőrizze, ott vannak-e még.⁸⁶ A rendőrség a következő napokban 900 körüli röpcédulát gyűjtött be részben helyszínelés, részben lakossági beszolgáltatás útján.⁸⁷

Kriminalizálás és fegyelmezés

Az ellenséges röpcédulaszórás ügyében indított nyomozás nyilvános szakasza október közepén kezdődött.⁸⁸ Mint láttuk, az „áruló” írógéppapír vezette el a nyomozókat K. Kornélhoz, aki 21-én került előzetes letartóztatásba a BRFK Vizsgálati Osztályára sokszorosítás útján nagyobb nyilvánosság előtt elkövetett izgatás büntetének gyanújával.⁸⁹ Előzetes letartóztatásba került K. Győző és B. Tamás is, a társaság többi tagja azonban szabadon védekezhetett. A nyomozást november 12-én zárták le.⁹⁰ K. Kornél, K. Győző és B. Tamás ellen vádat emeltek, a többieket viszont csupán figyelmeztetésben részesítették fiatal korukra, családi és szociális körülményeikre, a nyomozás során tanúsított „őszinte” magatartásukra, valamint arra hivatkozva, hogy K. Kornél befolyására követték el a cselekményt.⁹¹ A történetekről iskoláikat is – U. Mihály esetében munkahelyét – értesítették, és arra kérték az intézmények vezetőit, hogy „nevezettekkel fokozottabb ellenőrzést gyakoroljanak” (sic!).⁹² Az igazgatók válaszelei – amelyekben beszámoltak az ügyben tett lépéseikről – azt tükrözik, hogy a hatalom milyen elvárásokat támasztott a politikai-ideológiai „nevelés” fontos színterének tekintett iskolák felé, helyesebben az intézmények megfelelésre kész vezetői milyenek képzeltek a hatalom elvárásait.

Mindhárom iskolaigazgató úgy vélte, hogy a fegyelmezés és a befolyásolás eszközeihez kell nyúlnia, ha meg akar felelni a rendőrség kívánalmainak: büntetni, ellenőrizni és átnevelni kell rossz útra tért diákjait. M. Tamást a Puskás Tivadar Szakmunkásképző Intézet tantestületi megrovásban részesítette,⁹³ a Festőipari Szakmunkásképző Intézetben tanuló V. Jenő igazgatói intőt kapott,⁹⁴ W. Mártonnak pedig a félévi kettes magartásjegy volt a büntetése a Szilágyi Erzsébet Gimnáziumban. A gimnázium igazgatója magyarázatot is fűzött a döntéshez: „*Véleményünk szerint [...] nyári magartásának a félévi értesítőben tükröződnie kell.*”⁹⁵ Egyik iskola sem érvényesítette bűnügybe keveredett tanulóival szemben a legsúlyosabb büntetést, a kizárást. Egyedül U. Mihály nem kapott büntetést. Munkahelye, a Lósport Vállalat talán úgy gondolta, hogy az intézmény fegyelmezési gyakorlata csak a munkához, a munkahelyi viselkedéshez, a vállalati tulajdonhoz kapcsolódó ügyekre vonatkozik, amilyen például a zablopás, amiért maga U. Mihály is szigorú megrovásban részesült 1968 tavaszán.⁹⁶

Mindegyik iskolaigazgató levelében szerepelnek a renitens tanulók szigorú ellenőrzésére, valamint „nevelésére” utaló kifejezések: „*állandóan figyeljük*”,⁹⁷ „*magartását továbbra is figyelemmel kísérjük*”,⁹⁸ „*anyja [...] kérte, hogy [...] szigorúan ellenőrizzük viselkedését*”,⁹⁹ valamint: „*jó szándékkal igyekszünk meggyőzni őt hasonló tettek elkövetésétől*”,¹⁰⁰ „*nevezett tanulóval elbeszélgettünk*”,¹⁰¹ „*tanulónk nevelésére [...] különösen az osztályfőnök nagy gondot fordít, ezen túl az igazgató is beszélgetést folytatott vele*”.¹⁰² Megtévedt dolgozójuk politikai nevelését a Lósport Vállalat is fontosnak tartotta hangsúlyozni, melynek felügyeletét az arra illetékes személyre, a munkahelyi pártalapszervezet titkárára bízta.¹⁰³

A Szilágyi Erzsébet Gimnázium igazgatójának a többiekénél hosszabb levele nemcsak arról szólt, hogy az iskola kész megfelelni az elvárásoknak, hanem arról is, hogy az ügy érdekében tett erőfeszítések már eredményre is vezettek, vagyis a gimnázium nemcsak kész, hanem képes is ellátni feladatát. A levél szerint ugyanis Márton „*rájött, hogy ez a rendszer jó [...] Szeretne KISZ-tag lenni [...] Politikai oktatáson részt vesz, veteránkutató csoportban*”¹⁰⁴ is közreműködött. *Közösségi aktivitásra lehetőséget biztosítunk számára: apróbb technikai munkákat végez az osztályban.*”¹⁰⁵ Márton állítólagos megváltozásának jelzésére felhozott példák jól mutatják, hogy milyenek kellett mutatkoznia egy, a „szocialista társadalomba beilleszkedni” igyekvő vagy annak látszani kívánó fiatalnak, illetve milyenek kellett őt ábrázolnia az igazgatónak, hogy az az iskola eredményes nevelőmunkáját bizonyítsa. A fő ismérvek az eszmei-politikai elkötelezettség és az aktivitás, valamint a közösségi szellem, a közösségért végzett munka voltak. A jó tanulmányi eredmény szintén fontos kritérium volt,

de mivel Márton félévkor nyelvtanból és oroszból is megbukott, az iskola csupán azzal tudta jelezni igyekezetét, hogy hangsúlyozta, az elégtelen osztályzatok kijavításához megad minden segítséget: „*Második félévben igyekszünk majd tanulószobai korrepetálással javítani hiányosságain.*”¹⁰⁶ A „kötelező” bünbánat és szégyenkezés is szerepelt a levélben: „*A tanulót magát is nagyon bántja, hogy rossz társaságba keveredett, s igen nagy megkönnyebbüléssel vette tudomásul, hogy társai nem értesültek viselt dolgairól.*”¹⁰⁷ Erről az „információról” sem lehet eldönteni, hogy valóban Márton érzéseiről szól-e – legyenek azok valódiak vagy színlelték –, vagy az adott körülmények között helyesnek tartott viselkedés ábrázolásával a levél írója az iskola nevelési érdemeit kívánta érzékelteti.

K. Kornél, K. Győző és B. Tamás ügyében 1969. február 10-én hozott a II., XI. és XII. Kerületi Bíróság ítéletet,¹⁰⁸ amely Kornélt és Győzöt társtettesként, Tamást pedig bűnsegédi minőségben sokszorosítás útján elkövetett izgatásban mondta ki bűnösnek. Tamást tiltott határátlépésre irányuló előkészületben is bűnösnek találták. Kornélt tíz, Tamást négy, Győzöt pedig három hónap felfüggesztett szabadságvesztésre ítélték. 1969. május 7-én azonban a Budapesti Fővárosi Bíróság másodfokon súlyosbította az ítéletet,¹⁰⁹ arra hivatkozva, hogy az elsőfokú bíróság „eltúlzottan” enyhe büntetést szabott ki. Nem vette kellően figyelembe, hogy a cselekmény olyan időpontban történt, „*amikor a cseh eseményekkel kapcsolatosan a nemzetközi helyzet igen feszültté vált.*” Kornél és Tamás egy év, illetve hat hónap letöltendő, míg a kiskorú Győző hat hónap felfüggesztett börtönbüntetést kapott.

A tizenéves fiatalok akciója azon ritka megnyilvánulások közé tartozott, amelyek 1968. augusztus 21. után nyíltan, a közvélemény befolyásolásának céljával fejezték ki tiltakozásukat a csehszlovákiai intervenció ellen. Bár a hazai állapotokat és a szovjet befolyást kritizáló röpcédulák készítésének és szétszórásának ötlete már korábban felmerült köztük, végrehajtásához a döntő lökést Csehszlovákia megszállása adta. A szocializmus demokratizálásával kísérletező ország elleni agresszió igazolta számukra a rendszerről és a Szovjetunióról gondoltakat. A felháborodás azokat is csatlakozásra készítette, akik korábban vonakodtak részt venni a veszélyesnek tartott akcióban.

A rossz szociális körülmények között élő, döntően ipari tanuló és segédmunkás fiatalok közállapotokról vallott nézeteit elsősorban saját sorsukkal való elégedetlenség alakította. Helyzetükért a fennálló gazdasági–társadalmi–politikai viszonyokat okolták, életkörülményeik és -kilátásaik javulását a „rendszer” megváltozásától remélték: „*Nekünk nem tetszik ez a rendszer. Tenni kéne valamit.*” Cselekvésre 1968 tavaszának eseményei és eszméi, valamint a közelmúlt példái sarkallták őket: az '56-os magyar forradalomról hallott történetek, valamint a „prágai tavaszról”, az európai diáklázadásokról szerzett értesüléseik. Tettvágyukat az életkorukra jellemző kalandvágy és a romantikus forradalmár-szereppel való azonosulás is erősítette. A hatalom nem volt elnéző a lázadó fiatalokkal. Bár többségük csupán rendőri figyelmeztetésben részesült, az akció kitervelői és irányítói azonban börtönbüntetést kaptak. Az elsőfokú bíróság 1969. februári döntését túl enyhének találó és azt májusban másodfokon súlyosbító bírói ítékezés pedig valószínűleg már a „hatvanas években” szabadabbra eresztett gyeplők szorosabbra fogásának volt a jele.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)
3.1.9. Vizsgálati dossziék
V-156439 K. Kornél és társai

Sajtó

Népszabadság, 1968
Tolna Megyei Népiújság, 1968

Hivatkozott irodalom

Békés, 2004
Békés Csaba: *Európából Európába. Magyarország konfliktusok keresztjében (1945–1990)*. Budapest, Gondolat Kiadó.

Frei, 2008
Frei Norbert: *1968 – Diáklázadások és globális tiltakozás*. Budapest, Corvina Kiadó.

Horváth, 2009

Betekintő 2018/2.

Horváth Sándor: *Kádár gyermekei. Ifjúsági lázadás a hatvanas években.* Budapest, Nyitott Könyvműhely Kiadó.

Huszár, 1998

Huszár Tibor: *1968. Prága–Budapest–Moszkva. Kádár János és a csehszlovákiai intervenció.* Budapest, Szabad Tér Kiadó.

Markó, 2005

Markó György: *A Kalef, avagy a Moszkva téri galeri 1964–65.* Budapest, H&T Kiadó.

Markó, 2006

Markó György: *Egy zendülő a Kalefről. A Moszkva téri galeri 1966–68.* Budapest, H&T Kiadó.

Mlynár, 2008

Mlynár, Zdeněk: *A Prágai Tavasz... és ősz.* Budapest, Kairosz Kiadó.

Pataky, 1996

Pataky Iván: *A vonakodó szövetséges. A Magyar Népköztársaság és a Magyar Néphadsereg közreműködése Csehszlovákia 1968. évi megszállásában.* Budapest, Zrínyi Kiadó.

Pithart, 1993

Pithart, Petr: *Hatvannyolc.* Pozsony, Kalligram Kiadó.

Rainer, 2016

Rainer M. János: *Az 1956-os magyar forradalom.* Budapest, Osiris Kiadó.

Valuch, 2013

Valuch Tibor: „Ne szólj szám...” A politikai részvétel és a politikai aktivitás néhány sajátossága az ezredforduló Magyarországon. *Metszetek*, 2–3. sz. 146–156.

Vámos, 2016

Vámos Miklós: *Borgisz.* In: uő: *Álmaimban valahol.* Budapest, Európa Kiadó. 219–409.

¹ Az ügyben érintettek teljes nevét a személyiségi jogok tiszteletben tartása miatt nem közlöm.

² ÁBTL 3.1.9. V-156439. 23. Javaslat a „Vári” fedőnevű ügy realizálására, 1968. okt. 17.

³ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 353. Javaslat K. Kornél és társai ügyének lezárása, 1968. nov. 12.

⁴ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 267. F. Péter tanú kihallgatási jegyzőkönyve, 1968. okt. 22.

⁵ A Hidegkúti út 138. szám alatti filmszínház 1990-ig működött. https://hu.wikipedia.org/wiki/Budapesti_mozik_list%C3%A1ja#1990_el%C5%91tt_nyitott,_m%C5%B1k%C3%B6d%C5%91_mozik, letöltés: 2018. február 10.

⁶ A Lósport Vállalat (1949–1972, a Magyar Lóverseny Vállalat elődje) álláshirdetése a Tolna Megyei Népjátságban: „Lószertő, 8 általános osztályt végzett 14–17 éves, 36–40 kg testsúlyú fiúkat felvesszünk versenylő-ápolási és -lovaglási munkára. Napi munkaidő nyolc óra. Havi fizetés 900 Ft. Jelentkezés: munkakönyvvel és szülői engedéllyel a Lósport Vállalat munkaügyi csoportjánál, Budapest. VIII. Kerepesi út. 9.” *Tolna Megyei Népjátság*, 1968. október 5.

⁷ Az 1953-ban alakult Autóközlekedési Vállalat, a VOLÁN elődje, személy- és áruszállítással foglalkozott.

⁸ A Magyar Acélárugár (Váci út 95.) 1895–1994 között közlekedési termékek, acéltermékek, rugók és acélcsovek gyártásával foglalkozott.

⁹ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 116. B. Tamás környezettanulmánya, 1968. nov. 14.

¹⁰ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 62. Jegyzőkönyv K. Kornél terhelt kihallgatásáról, 1968. okt. 30.

¹¹ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 197. U. Mihály környezettanulmánya, 1968. nov. 13.

¹² ÁBTL 3.1.9. V-156439. 208. A Lósport Vállalat jellemzése U. Mihályról, 1968. nov. 5.

¹³ Vámos Miklós *Borgisz* című regényében Najn Iván, nyomdász ipari tanuló 150 forint ösztöndíjat kapott. Vámos 1969-ben maga is kézsizedő ipari tanuló volt. Ekkori emlékein alapul a regény. Vámos, 2016: 247.

¹⁴ Egy doboz filter nélküli Symphonia cigaretta 1968-ban 5,60 forintba került. <http://dohanymuzeum.hu/symphonia-cigaretta-tortenete> Letöltés ideje: 1968. január 17.

¹⁵ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 173. V. Jenő környezettanulmánya, 1968. nov. 13.

¹⁶ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 151. M. Tamás környezettanulmánya, 1968. nov. 13.

- ¹⁷ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 234. A Szilágyi Erzsébet Gimnázium igazgatójának levele a BRFK-hoz W. Mártonról. 1968. okt. 31. ÁBTL 3.1.9. V-156439. 237. Jegyzőkönyv W. Márton gyanúsított kihallgatásáról, 1968. okt. 21.
- ¹⁸ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 235. W. Márton környezettanulmánya, 1968. nov. 13.
- ¹⁹ Gyenge tanulmányi eredménye és többszöri bukása után mint túlkorost felmentették az iskolába járás alól.
- ²⁰ Gebines: szabadkasszás elszámolásban, pontos elszámolási kötelezettség nélkül működő vagy ilyen alapon bérbe adott kisebb, állami tulajdonban lévő bolt vagy vendéglátóipari egység vezetője.
- ²¹ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 116. B. Tamás környezettanulmánya, 1968. nov. 14.
- ²² Nyomdai gépmesternek tanult, de a második év végén megbukott matematikából. Emiatt hagyta abba az iskolát.
- ²³ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 51. Jegyzőkönyv K. Kornél terhelt kihallgatásáról, 1968. okt. 21.
- ²⁴ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 128. Jegyzőkönyv B. Tamás terhelt kihallgatásáról, 1968. okt. 26.
- ²⁵ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 116. B. Tamás környezettanulmánya, 1968. nov. 14.
- ²⁶ „Barátaival a nyár folyamán gyakran jártak le a Casinóba és egyáltalán a Margitszigetre. Keresetét nem adta haza. Pénzét jobbára ruházkodásra költötte.” ÁBTL 3.1.9. V-156439. 116. B. Tamás környezettanulmánya, 1968. nov. 14.
- ²⁷ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 123. Jegyzőkönyv B. Tamás terhelt kihallgatásáról, 1968. okt. 25.
- ²⁸ Uo.
- ²⁹ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 134. ÁBTL 3.1.9. V-156439. 123. Jegyzőkönyv B. Tamás terhelt kihallgatásáról, 1968. nov. 8.
- ³⁰ Vámos Miklós *Borgisz* c. regényében a 18 éves Náján Iván Trabantja (amit lottó jutalomSORsoláson nyert a család egyik barátja) ritkaságnak számított. Iván a nyomda művezetőjének feléje irányuló ellenszenvét az autója miatti irigységével magyarázta. Vámos, 2016: 373.
- ³¹ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 62. Jegyzőkönyv K. Kornél terhelt kihallgatásáról, 1968. okt. 30.
- ³² ÁBTL 3.1.9. V-156439. 344. „Sárai” fogdaügynök jelentése, 1968. nov. 8.
- ³³ Pest megyei település, 1970-ben egyesült Tápiósáppal, Süllysap néven.
- ³⁴ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 272. J. Lajos tanú kihallgatási jegyzőkönyve, 1968. okt. 21.
- ³⁵ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 390. A Budapesti II., XI., és XII. kerületi bíróság ítélete K. Kornél és társai ügyében, 1969. febr. 10.
- ³⁶ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 62. Jegyzőkönyv K. Kornél terhelt kihallgatásáról, 1968. okt. 30.
- ³⁷ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 58. Jegyzőkönyv K. Kornél terhelt kihallgatásáról, 1968. okt. 24.
- ³⁸ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 237. Jegyzőkönyv W. Márton gyanúsított kihallgatásáról, 1968. okt. 21.
- ³⁹ A „prágai tavasz” eseményeiről lásd: Mlynář, 2008; Pithart, 1993.
- ⁴⁰ Az 1968-as diáklázadásokról lásd: Frei, 2008.
- ⁴¹ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 181. Jegyzőkönyv V. Jenő gyanúsított kihallgatásáról, 1968. okt. 21.
- ⁴² ÁBTL 3.1.9. V-156439. 272. J. Lajos tanú kihallgatási jegyzőkönyve, 1968. okt. 21.
- ⁴³ A mondat „Kitty” ügynök jelentéséből származik. ÁBTL 3.1.9. V-156439. 23. Javaslat „Vári” fedőnevű ügy realizálására, 1968. okt. 17.
- ⁴⁴ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 323. „Kovács J.” ügynök jelentése K. Kornélról, 1968. okt. 23.
- ⁴⁵ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 123. Jegyzőkönyv B. Tamás terhelt kihallgatásáról, 1968. okt. 25.
- ⁴⁶ Lásd erről: Rainer, 2016: 137–144. („Az elfojtott emlékezet” c. fejezet.)
- ⁴⁷ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 62. Jegyzőkönyv K. Kornél terhelt kihallgatásáról, 1968. okt. 30.
- ⁴⁸ Lásd erről: Valuch, 2013: 146–149
- ⁴⁹ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 62. Jegyzőkönyv K. Kornél terhelt kihallgatásáról, 1968. okt. 30.
- ⁵⁰ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 123. Jegyzőkönyv B. Tamás terhelt kihallgatásáról, 1968. okt. 25.
- ⁵¹ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 37. Előterjesztés előzetes letartóztatás és nyomozás határidejének meghosszabbításáról, 1968. nov. 9.
- ⁵² ÁBTL 3.1.9. V-156439. 128. Jegyzőkönyv B. Tamás terhelt kihallgatásáról, 1968. okt. 26. Az esetről valószínűleg az ügyben érintett barátok információi alapján tudtak a nyomozók, de az ő kihallgatásukról nem készült feljegyzés, ennek nincs nyoma a nyomozati iratokban.
- ⁵³ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 62. Jegyzőkönyv K. Kornél terhelt kihallgatásáról, 1968. okt. 30.
- ⁵⁴ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 341. „Sárai” ügynök jelentése B. Tamásról, 1968. nov. 5.
- ⁵⁵ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 323. „Kovács J.” ügynök jelentése K. Kornélról, 1968. okt. 23.
- ⁵⁶ A huliganizmus fogalmával összekapcsolt „galeri” fogalmának megteremtéséről a hatvanas évek közbeszédében lásd: Horváth, 2009: 70–73.
- Néhány példa a „galeri” szó használatára a *Népszabadság*ból: „Kedden a II., XI. és XII. kerületi bíróság ítéletet hirdetett L. Béla 19 éves segédmunkás és társainak, az úgynevezett Fekete kéz galerinak a bűnyűgyében.” *Népszabadság*, 1968. október 9. 9. Ítélet a Fekete kéz bűnbanda ügyében. Nemi erőszak, garázdaság, erőszakoskodás. „Sajnálatos, hogy az alkoholos állapotban elkövetett bűncselekmények mintegy felénél a

tettek a fiatalabb korosztályhoz tartoznak. A lejtőre került fiatal lányok háromnegyede rendszeres ivó, s a különböző „galerik” többnyire részegen garázdálkodnak, okoznak botrányt, követnek el bűncselekményeket.” *Népszabadság*, 1968. szeptember 7. 3. Árkus József: A legcsekélyebb elnézés nélkül. „Az Országos Kriminálisztikai Intézet megvizsgálta 56 jogerős ítélettel befejezett bűnügyet, amelynek terheltjei budapesti galeritagok voltak. A vizsgált ügyekben szereplő galerik »tagságának« 82 százaléka fiú, 18 százaléka leány volt. Többségük 17 éves, a bünteteket elkövetők 70 százaléka fiatalkorú volt, s csak 30 százaléka volt 18–24 éves fiatal felnőtt. [...] A galerik által elkövetett bűntettek 52 százaléka lopás volt, garázdaság mintegy 7 százalék, testi sértés 4, nemi erkölcs ellen irányuló erőszakos cselekmények csaknem 5 százalékban szerepeltek bűnlajstromukban.” *Népszabadság*, 1968. július 31. 8. A budapesti galerikról, közelebbről. Lányok és fiúk – Ki, miért sodródik a galerikba? Vizsgálat a fiatalok bűnözéséről.

⁵⁷ A Kalefről lásd: Markó, 2005; 2006.

⁵⁸ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 58. Jegyzőkönyv K. Kornél terhelt kihallgatásáról, 1968. okt. 24.

⁵⁹ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 87. Jegyzőkönyv K. Győző terhelt kihallgatásáról, 1968. okt. 24.

⁶⁰ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 128. Jegyzőkönyv B. Tamás terhelt kihallgatásáról, 1968. okt. 26.

⁶¹ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 258. K. Erzsébet tanú kihallgatási jegyzőkönyve, 1968. okt. 21.

⁶² ÁBTL 3.1.9. V-156439. 267. F. Péter tanú kihallgatási jegyzőkönyve, 1968. okt. 22.

⁶³ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 264. A. István tanú kihallgatási jegyzőkönyve, 1968. okt. 21.

⁶⁴ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 153. Jegyzőkönyv M. Tamás gyanúsított kihallgatásáról, 1968. okt. 23.

⁶⁵ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 264. A. István tanú kihallgatási jegyzőkönyve, 1968. okt. 21. A. István F. Péter szavait idézte.

⁶⁶ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 153. Jegyzőkönyv M. Tamás gyanúsított kihallgatásáról, 1968. okt. 23.

⁶⁷ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 80. Jegyzőkönyv K. Győző terhelt kihallgatásáról, 1968. okt. 21.

⁶⁸ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 123. Jegyzőkönyv B. Tamás terhelt kihallgatásáról, 1968. okt. 25.

⁶⁹ Uo.

⁷⁰ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 87. Jegyzőkönyv K. Győző terhelt kihallgatásáról, 1968. okt. 24.

⁷¹ Uo.

⁷² ÁBTL 3.1.9. V-156439. 80. Jegyzőkönyv K. Győző terhelt kihallgatásáról, 1968. okt. 21.

⁷³ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 323. „Kovács J.” ügynök jelentése K. Kornélról, 1968. okt. 23.

⁷⁴ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 237. Jegyzőkönyv W. Márton gyanúsított kihallgatásáról, 1968. okt. 21.

⁷⁵ A magyar részvételtől a Csehszlovákia elleni intervencióban lásd: Békés, 2004: 223–256.; Huszár, 1998; Pataky, 1996.

⁷⁶ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 264. A. István tanú kihallgatási jegyzőkönyve, 1968. okt. 21.

⁷⁷ Az iskolákban már az 1976/77-es tanévtől bevezették a kéthetenkénti szabad szombatot. 1981-től lett szabad minden szombat.

⁷⁸ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 211. Jegyzőkönyv U. Mihály gyanúsított kihallgatásáról, 1968. okt. 21.

⁷⁹ Uo.

⁸⁰ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 80. Jegyzőkönyv K. Győző terhelt kihallgatásáról, 1968. okt. 21.

⁸¹ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 237. Jegyzőkönyv W. Márton gyanúsított kihallgatásáról, 1968. okt. 21.

⁸² ÁBTL 3.1.9. V-156439. 123. Jegyzőkönyv B. Tamás terhelt kihallgatásáról, 1968. okt. 25.

⁸³ 1970-ben, a metrő első szakaszának megnyitásakor „vágták vissza” a gödöllői HÉV-et az Örs vezér tereig. <http://hampage.hu/trams/godolloihev/>, letöltés ideje: 2018. február 20.

⁸⁴ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 181. Jegyzőkönyv V. Jenő gyanúsított kihallgatásáról, 1968. okt. 21.

⁸⁵ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 51. Jegyzőkönyv K. Kornél terhelt kihallgatásáról, 1968. okt. 21.

⁸⁶ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 211. Jegyzőkönyv U. Mihály gyanúsított kihallgatásáról, 1968. okt. 21.

⁸⁷ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 23. Javaslat „Vári” fedőnevű ügy realizálására, 1968. okt. 17.

⁸⁸ Uo.

⁸⁹ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 35. Határozat előzetes letartóztatás elrendeléséről, 1968. okt. 21.

⁹⁰ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 353. Javaslat K. Kornél és társai ügyének lezárása, 1968. nov. 12.

⁹¹ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 311. Határozat M. Tamás elleni nyomozás megszüntetéséről, 1968. nov. 13.

A figyelmeztetési jegyzőkönyv a következőket tartalmazta: „Tudomásul veszem, hogy az elkövetkezendő időben mindennemű csekély súlyú bűncselekmény elkövetésétől tartózkodnom kell, mert e kedvezményben többet nem részesülhetek.” ÁBTL 3.1.9. V-156439. 313. Figyelmeztetési jegyzőkönyv, 1968. nov. 14.

⁹² ÁBTL 3.1.9. V-156439. 353. Javaslat K. Kornél és társai ügyének lezárása, 1968. nov. 12.

⁹³ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 369. A 22. sz. Puskás Tivadar Szakmunkásképző Intézet igazgatójának levele a BRFK Vizsgálati Alosztályának, 1969. jan. 23.

⁹⁴ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 373. A 35. sz. Festőipari Szakmunkásképző Intézet igazgatójának levele a BRFK Vizsgálati Alosztályának, 1968. dec. 20.

⁹⁵ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 374. A Szilágyi Erzsébet Gimnázium igazgatójának levele a BRFK Vizsgálati Alosztályának, 1968. dec. 22.

⁹⁶ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 209. U. Mihály fegyelmi határozatának másolata, 1968. márc. 1. A fegyelmi határozat szerint Mihály 17 esetben vitt haza 3-3 kg zabot nyulainak. Lopásra az indította, hogy a lovak takarmányozásáért felelős abrakmester is ezt tette. A szigorú megrováson kívül az ellopott zab árát, 280,50 Ft-ot is vissza kellett fizetnie.

⁹⁷ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 369. A 22. sz. Puskás Tivadar Szakmunkásképző Intézet igazgatójának levele a BRFK Vizsgálati Alosztályának, 1969. jan. 23.

⁹⁸ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 373. A 35. sz. Festőipari Szakmunkásképző Intézet igazgatójának levele a BRFK Vizsgálati Alosztályának, 1968. dec. 20.

⁹⁹ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 374. A Szilágyi Erzsébet Gimnázium igazgatójának levele a BRFK Vizsgálati Alosztályának, 1968. dec. 22.

¹⁰⁰ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 369. A 22. sz. Puskás Tivadar Szakmunkásképző Intézet igazgatójának levele a BRFK Vizsgálati Alosztályának, 1969. jan. 23.

¹⁰¹ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 373. A 35. sz. Festőipari Szakmunkásképző Intézet igazgatójának levele a BRFK Vizsgálati Alosztályának, 1968. dec. 20.

¹⁰² ÁBTL 3.1.9. V-156439. 374. A Szilágyi Erzsébet Gimnázium igazgatójának levele a BRFK Vizsgálati Alosztályának, 1968. dec. 22.

¹⁰³ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 371. A Lósport Vállalat ig. levele a BRFK Vizsgálati Alosztályának. Bp. 1969. jan. 3.

¹⁰⁴ A veteránkutató ebben a kontextusban a munkásmozgalom veteránjainak felkutatását jelentette.

¹⁰⁵ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 374. A Szilágyi Erzsébet Gimnázium igazgatójának levele a BRFK Vizsgálati Alosztályának, 1968. dec. 22.

¹⁰⁶ Uo.

¹⁰⁷ Uo.

¹⁰⁸ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 390. A Budapesti II., XI., és XII. kerületi bíróság ítélete K. Kornél és társai ügyében, 1969. febr. 10.

¹⁰⁹ ÁBTL 3.1.9. V-156439. 400. A Budapesti Fővárosi Bíróság ítélete K. Kornél és társai ügyében, 1969. máj. 7.